

WPROWADZENIE

Współczesna logopedia stoi przed różnymi wyzwaniami. Wzrasta liczba pacjentów z zaburzeniami mowy, zarówno dzieci, jak i osób dorosłych, potrzebna jest więc dyskusja o pożądanym kierunku rozwoju tej dyscypliny w XXI wieku, a także prezentacja wyników najnowszych badań dotyczących mechanizmów zaburzeń komunikacji językowej, metod diagnozy i terapii. Trudno nie uwzględnić w teorii i praktyce logopedycznej procesów demograficznych, takich jak starzenie się społeczeństwa, które skutkuje wzrostem liczby seniorów wymagających opieki logopedycznej i pacjentów w wieku produkcyjnym, chorujących na nowotwory jamy ustnej, krtani czy mózgu, powodujących zaburzenia mowy. Równie istotnym kierunkiem rozwoju współczesnej logopedii jest wczesna interwencja, obejmująca dzieci od okresu noworodkowego poczynając, wpisująca się w założenia profilaktyki logopedycznej.

Teksty zawarte w monografii pt. *Teoria i praktyka logopedyczna. Wybrane zagadnienia* stanowią rozwinięcie wystąpień wygłoszonych podczas ogólnopolskiej konferencji logopedycznej *Logopedia wobec wyzwań i zagrożeń XXI wieku*, zorganizowanej przez Zakład Dialektologii Polskiej i Logopedii Instytutu Języka Polskiego i Logopedii Uniwersytetu Łódzkiego, która odbyła się 14 października 2017 r. W publikacji znalazły się prace z zakresu diagnozy, terapii oraz profilaktyki logopedycznej, wyniki badań i rozważania teoretyczne logopedów reprezentujących różne krajowe ośrodki badawcze, a także przedstawiciele pokrewnych dyscyplin naukowych: medycyny, językoznawstwa, pedagogiki, psychologii.

W otwierającym monografię tekście **Grażyna Gunia** rozważa (na podstawie modelu analizy strategicznej SWOT/TOWS) szanse i zagrożenia dla teorii i praktyki logopedycznej w XXI wieku, określa mocne i słabe strony współczesnej logopedii, wskazując czynniki, które mogą sprzyjać jej rozwojowi lub mu zagrażać. Czyni to w odniesieniu do logopedii postrzeganej wieloaspektowo, jako dyscyplina naukowa, zawód i kierunek studiów.

Grażyna Śmiech-Słomkowska i Małgorzata Peruga omawiają znaczenie podstawowych pojęć dotyczących jamy ustnej jako kompletnego układu mięśni oraz elementów kostnych. W sposób szczególny zwracają uwagę na wpływ zaburzeń funkcjonowania mięśni twarzy na kształt łuków zębowych, akcentując też znaczenie proporcji twarzy jako czynnika warunkującego budowę narządów jamy ustnej. Autorki podkreślają wpływ budowy i funkcjonowania mięśni

narządu żucia oraz budowy układu kostno-zębowego na sposób realizacji fonemów.

Problematykę zaburzeń mowy u osób w wieku senioralnym podejmują **Justyna Antczak-Kujawin** oraz **Renata Gliwa**. Tematem rozważań pierwszej z nich jest defrazeologizacja w otępieniu alzheimerowskim. Grupę badaną stanowiło 15 osób ze zdiagnozowanym zespołem otępiennym (w łagodnej fazie) w wieku od 74 do 93 lat, przebywających w domach pomocy społecznej i zakładach opiekuńczo-leczniczych na terenie województwa łódzkiego. Badaczka omawia różne rodzaje modyfikacji związków frazeologicznych, wyróżnione ze względu na ich strukturę i znaczenie. Przedstawia autorski test do badania sprawności leksykalno-semantycznej u osób w wieku senioralnym z demencją. Druga autorka prezentuje wyniki badań fluencji słownej (formalnej i semantycznej) 42 pacjentów po 65. r.ż. z otępieniem naczyniowym o nieustalonej etiologii. Badani charakteryzowali się różnym stopniem otępienia: lekkim, średnim i głębokim. W tekście dokonano ilościowej i jakościowej analizy wyników badań w poszczególnych podgrupach pacjentów.

Zaburzeniom słuchu u dzieci poświęcony jest rozdział **Katarzyny Bienkowskiej**, która prezentuje wyniki i wnioski z prowadzonych w latach 2009–2011 badań, dotyczących dojrzałości szkolnej 159 dzieci z wadą słuchu. W tekście znalazła się także analiza czynników sprzyjających osiągnięciu przez badane dzieci gotowości do podjęcia nauki szkolnej.

Rozdział napisany przez **Izabelę Ejsmunt-Wieczorek** stanowi uzupełnienie wiedzy na temat umiejętności językowych dzieci przedszkolnych w zakresie słowotwórstwa. Autorka prezentuje sposoby tworzenia przez pięcioletków kolejnych szczebli danego gniazda słowotwórczego w zakresie derywacji czasownika. Wykorzystana metoda opisu gniazdowego, choć dość szeroko rozpowszechniona w językoznawstwie, nie znalazła jak dotąd zastosowania w badaniach logopedycznych.

Ewa Gacka omawia kryteria diagnozowania i usprawniania jednej z czynności prymarnych mowy – oddychania w postępowaniu logopedycznym. Autorka analizuje odmienności budowy i funkcjonowania układu oddechowego dzieci i osób starszych, a następnie prezentuje metody oceny i sposoby usprawniania różnych aspektów funkcji oddechowej, zróżnicowane ze względu na wiek i stan psychofizyczny pacjentów.

Katarzyna Jachimowska i **Agata Korycka** zwracają uwagę na popularne obecnie zjawisko kolczykowania (*piercingu*), z którym coraz częściej stykają się w swojej praktyce zawodowej lekarze różnych specjalności, a także logopedzi. Zabieg ten nie jest zupełnie obojętny dla zdrowia, a osoby z piercingiem oralnym stanowią grupę ryzyka zaburzeń czynności pokarmowych i oddechowych, obniżenia jakości artykulacji, prowadzącej do „dyslalii kolczykowania”. W wyniku analiz zebranego materiału Autorki zaznaczają, że zaburzenie pracy kompleksu orofacjalnego może prowadzić do powstania nowych ruchów o charakterze kompensacyjnym, w tym parafunkcji.

Pytanie o potrzebę wprowadzenia superwizji dla logopedów stawia **Aleksandra Jastrzębowska-Jasińska**. Superwizja jest metodą, mającą ułatwić terapeutę radzenie sobie z wyzwaniami pojawiającymi się w jego pracy oraz pozwalającą podwyższać jakość usług. W tekście przedstawiono wyniki własnych badań prowadzonych na 95-osobowej grupie logopedów. Na ich podstawie Autorka formułuje wniosek, że w świetle problemów i obciążeń w pracy terapeuty istnieje potrzeba zastosowania tej metody także w zawodzie logopedy.

O gestach fonicznych jako narzędziu komunikacji i regulatorze stosunków społecznych napisała **Monika Kaźmierczak**. W postępowaniu logopedycznym wykonuje je każdy z podmiotów: logopeda, rodzic/opiekun, pacjent. Przeprowadzone przez Autorkę badania dowiodły, że gestami fonicznymi różnego typu i w różnych funkcjach skutecznie posługują się również dzieci przedszkolne. Nauka celowego stosowania znaków działających słuchowo jest ważną częścią (auto)refleksji logopedy, który przygotowuje małego pacjenta do pełnego i aktywnego uczestnictwa w interakcji językowej.

W nurt rozważań z zakresu onkologopedii wpisuje się rozdział **Dominiki Kozłowskiej**. Autorka omawia zaburzenia funkcji jamy ustnej, gardła i krtani po leczeniu onkologicznym nowotworów głowy i szyi. Przedstawia schemat i najważniejsze założenia terapii logopedycznej, zwracając uwagę na potrzebę niwelowania zaburzeń, zarówno czynności prymarnych, jak i sekundarnych, podkreśla ponadto znaczenie interdyscyplinarnej współpracy specjalistów zaangażowanych w leczenie pacjenta onkologicznego. Zaznacza również, że kluczowe znaczenie dla uzyskania maksymalnej poprawy jakości życia chorych ma rozpoczęcie rehabilitacji logopedycznej i fizjoterapii jeszcze w trakcie leczenia oraz ich kontynuacja aż do osiągnięcia względnego komfortu życia pacjenta.

Marlena Kurowska porusza temat aktualny w polskiej logopedii, czyli występowanie u dzieci zaburzeń językowych uwarunkowanych uszkodzeniami i/lub dysfunkcjami ośrodkowego układu nerwowego (OUN) o charakterze rozwojowym lub nabytym. W opracowaniu przedstawia zagadnienia dotyczące własnego projektu badawczego. Jego główne cele to: dokonanie porównania stopnia rozwoju kompetencji językowej u dzieci, u których do zaburzenia doszło w wyniku zmian strukturalnych lub funkcjonalnych mózgu, z uwzględnieniem czasu od wystąpienia patogennego czynnika. Autorka wyróżnia charakterystyczne zachowania językowe i pozajęzykowe, w zależności od podłoża zmian i ich lokalizacji.

Zagadnieniom dotyczącym pomocy logopedycznej dzieciom z mutyzmem wybiórczym poświęcony jest rozdział autorstwa **Renaty Marciniak-Firadzy**. Autorka, po prezentacji definicji, etiologii, kryteriów diagnostycznych oraz statystyk omawianego zaburzenia, koncentruje się na procesie terapeutycznym, opisuje poszczególne jego etapy, a także przedstawia propozycje konkretnych ćwiczeń.

W swoich rozważaniach na temat zależności między funkcjonowaniem OUN a użyciem języka przez pacjentkę chorą na zanik wieloukładowy, **Justyna**

Sochacka ukazuje podłoże procesów mowy w patologii. Charakteryzuje występujące u kobiety z rzadkim neurologicznym zespołem chorobowym zaburzenia, które odnosi do mowy w normie. Podkreśla rangę diagnozy logopedycznej i opisuje kolejne kroki wykorzystywane w złożonym procesie diagnostycznym. Artykuł nie pomija pewnych zagadnień teoretycznych, definicyjnych, opartych na wynikach wieloletnich badań specjalistów: logopedów, foniatorów, neurologów, otolaryngologów.

O problemach związanych z zaburzeniami adaptacyjnymi w stresie oraz pacjentami o profilu osobowościowym „wrażliwca” napisała **Anna Stefan**. Czynnościowe zaburzenia głosu stanowią duży problem społeczny. Najbardziej narażone na powstanie samych chorób krtani oraz ich skutków są osoby, którym stawiane są wysokie wymagania głosowe, m.in. śpiewacy, nauczyciele, wykładowcy, dziennikarze radiowi i telewizyjni, politycy, księża, prawnicy. Celem rozdziału był opis objawów dysfunkcji narządu głosu na podstawie doświadczeń osób nadmiernie wrażliwych.

Tekst **Mateusza Szurka** jest poświęcony badaniom przesiewowym mowy dzieci w wieku przedszkolnym. Grupę badaną stanowiło 80 przedszkolaków w wieku 3–6 lat z województwa łódzkiego. Badania potwierdziły duży odsetek dzieci z trudnościami w zakresie komunikacji językowej, które powinny uczęszczać na terapię logopedyczną. Autor zwraca uwagę na fakt, że w praktyce pomocą logopedyczną objęte są przede wszystkim dzieci przedszkolne z orzeczeniami o potrzebie kształcenia specjalnego.

Na zależność między zaburzeniami mowy a trudnościami w nauce czytania i pisania u dzieci sześć- i siedmioletnich wskazuje **Ewelina Zając**. Autorka przebadła 36 uczniów klas pierwszych i 27 dzieci sześcioletnich uczęszczających do „zerówki”. Przeprowadzona diagnoza logopedyczna wykazała, że niemal 62% badanych uczniów ma różnego rodzaju zaburzenia mowy, które wpływają na trudności w nauce czytania i pisania.

W prezentowanej monografii poruszono wiele zagadnień. Treści dotyczą podmiotów oddziaływań logopedycznych, czyli dzieci, dorosłych, seniorów z różnymi dysfunkcjami mowy i głosu, jak też samych terapeutów. Dla rozwoju nauki istotna jest możliwość wymiany poglądów, prezentacji różnych stanowisk i podejść badawczych. W przypadku nauki praktycznej, jaką jest logopedia, ma to szczególnie istotne znaczenie, gdyż przekłada się na efektywną pomoc osobom z nieprawidłowościami w zakresie komunikacji językowej. Taki cel przyświecał też pomysłodawcom niniejszej publikacji. Książka jest adresowana do logopedów, lekarzy, pedagogów, psychologów i lingwistów zajmujących się problematyką zaburzeń mowy. Wśród jej odbiorców powinni się również znaleźć studenci logopedii, filologii polskiej, psychologii, pedagogiki, medycyny. Redaktorki mają nadzieję, że monografia stanie się dla Czytelników inspirującą lekturą, skłoni do przemyśleń, ale także konstruktywnej dyskusji na temat logopedii XXI wieku.

* * *

Składamy serdeczne podziękowania Autorom, którzy zechcieli podzielić się z Czytelnikami swoją wiedzą i doświadczeniem oraz recenzentowi tomu, Panu prof. dr hab. Mirosławowi Michalikowi za cenne merytoryczne wskazówki, które w istotny sposób wpłynęły na wartość monografii.

Ewa Gacka, Monika Kaźmierczak

Zakład Dialektologii Polskiej i Logopedii
Wydział Filologiczny Uniwersytetu Łódzkiego